

jedino ili poglavito po tijelu kao da je marva za klanje ili brzi konj, nego ga moramo kud i kamo više suditi po njegovim duševnim svojstvima. Ta ima naroda, koji se ističu kao čista rasa, a za ljudsku kulturu nijesu gotovo ništa učinili. Ima i takovih naroda, koji su tjelesno u dobrom stanju, a ipak isto tako nijesu ništa poradili za čovječju kulturu. No ima genija, koji su bili tjelesno slabići ili bolesni ili su potekli od takovih ljudi, čak od pijanica i epileptičara. Treba li da ih menujem? Nije li Schiller bio sušičav kao i Mozart? Goethe je po nasljedstvu bio tuberkulozan kao i Beethoven, a tako je i Kant bio slabičak.

Većina je biologa napustila darvinizam. Botaničari uopće nijesu nikad prijateljevali s darvinizmom. Broj zoologa, koji ga se drže, pada neprestano. Nekoji se od njih još i sada nazivlju pristašama Darwinovim, ali kad pročitamo njihove spise, vidimo da oni brane evolucijske ideje, koje nemaju ništa s darvinizmom. Ostaju još jedino nekoji medicineri, razni biolozi, kao Gruber, Lenz i t. d., koji zagovaraju životinjsko oplemenjivanje. Oskar je Hertwig izdao knjigu »Zur Abwehr des ethischen, des sozialen u. des politischen Darwinismus« (Jena, Fescher) i tu pokazuje, što je sve zla učinila spomenuta teorija na kulturnim tečevinama.

Darvinizam je kod biologa izgubio kredit, ali ga je našao kod socijalističkih agitatora. Koji je uzrok tom pojavu? Mržnja protiv Crkve, a i to, što ti agitatori ne stoje na visini savremene znanosti. Ta po sebi su darvinizam i socijalizam međusobno kao vatra i voda. Kako? Darvinizam bi po sebi morao prepustiti svom udesu sve slabije ljude, dakle i ljude slabije inteligencije i volje. Socijalizam naprotiv hoće da podigne i slabije. Darvinizam se više slaže s kranjim nacijonalizmom. Socijalistički agitatori očevidno zaostaju na znanstvenom polju.

Prof. Dr. A. Süsenguth (München).

KATOLIČKA CRKVA U PORTUGALSKOJ.

Već preko stotinu godina gleda katolički svijet neobičnu sudbinu katoličke Crkve u Portugalskoj. Gotovo čista katolička zemlja, pa tako duго progoni Crkvu. Žalosnu tu rabotu počeo je markiz de Pombal svemoćni ministar Don Josa-a (1750—1777), kojemu je otac kao najljepšu baštinu namro časni od sv. Stolice dani mu naslov: »Najvjerniji kralj«.

Pombal je utro put, kojim su kasnije išli svi kulturni bojevi: redovnike (poimence) Isusovce izagnao je djelomično, a djelom nastojao odvajati od njihovih starješinstava u Rimu. Već godine 1820. počela je konstituanta rad po metodi Pombalovoj. A 24. travnja godine 1834. donese naredbu, da ima smjesta ići iz države ono nešto franceskih Isusovaca, koji su došli bili za vlade Don

Miguela. Šest dana nakon toga izade »ukaz«, da se zatvore svi samostani, zaplijene manastirska dobra i zatvore svi novicijati, pa da tako redovi ne dobivajući novih članova polagano izumru. Odredbe su se strogo provodile, a da se crkveni poglavari u Portugalskoj nijesu usudili ni pisnuti. Započeo je tako žalostan period konstitucijske monarhije (1834—1910), koji je urodio sudbonosnim plodom. Malo se doduše gledalo i kroz prste, kad su se redovi opet počeli polagano vraćati u državu. Tako se vratiše 1858. Isusovci, 1861. Franjevci, pa onda i Benediktovci, Lazariste, Dominikovci i razni ženski redovi. Što je do strašne revolucije došlo istom 1910., to je njihova zasluga. Odgojom mladeži, pučkim misijama, vođenjem sjemeništa, katoličkih organizacija i katoličkom štampom te duhovnim vježbama za svjetovnjake i svećenike znali su oni opet vratiti ugled kršćanskom moralu, samo što je nažalost bilo već prekasno, a da se prevrat posvema spriječi. To manje je bilo moguće zapriječiti prevrat, što je državna vlast upravo nerazumno nastojala Crkvu potpuno okovati ropskim lancima, a loža je svim silama radila za republiku¹⁾. Vlada se kušala pokazati čak i kao zaštitnica »državne vjere«, ali dakako samo onako i onoliko, koliko je bilo politički zgodno. U drugu ruku je opet Crkvu potpuno uvukla u svoju politiku. Kralj je naime kao crkveni štitnik imao pravo popunjavati biskupska mjesta. To je pravo izvršivala kraljevska vlada, koja se nije brinula za duhovno dobro biskupija nego za to, da bude na biskupskim stolicama što više njezinih političkih prijatelja. Srednje i visoke škole bile su lajicizirane, biskupi neprestano smetani u poslu, a župnike su naprosto smatrali državnim činovnicima. Zakoni iz godine 1834. vrijedili su još uvijek. Književnici kao Guerra Junqueiro, Eça de Queiros, Oliveiro Martins, Alexandre Herculano, Pinheiro Chagas, itd. složili su se s dnevnom štampom u lažnom prikazivanju domaće povijesti te su nevjerovatnim lažima ljude raspaljivali protiv Crkve. Zato se godine 1901. spremi nova navala na Crkvu. Katolici pokušашe ustati na obranu svojih svetinja te osnovaše katoličku političku stranku pod imenom »narodna stranka«. Ali na žalost nije stranku podupiralo svećenstvo i episkopat, pa stranka nije zapravo mogla ništa izvesti.

Tako je došla godina 1910. Republika poče otvoreni boj protiv vjere i Crkve. Redovnike najprije pozatvaraše a onda protjeraše. Ali se ovaj put trglo svećenstvo sa svojim episkopatom. Otpor njihov pokušala je vlada skršiti zatvorom i progonstvom. Drage volje išli su biskupi u zatvor za svoju vjeru i za svoje stado, a od svećenstva se razmjerno mnogo manje njih nego u Franceskoj

¹⁾ Republikanski kolovođe znali su se češće hvaliti tim, da im je republika dijete framazunske lože. Poredi na pr. »A Revolução Portuguesa (1907—1910)«, Machado Santos, Lissabon 1911, str. 34.

za revolucije tako ponizilo, da prime uz vladine uvjete neku godišnju plaću. Zato ih je obično čekala tamnica, progonstvo ili bijeg u tuđi svijet. Kraljevina je bacila nauk vjere iz srednjih i visokih škola, a republika ga nije više mogla gledati niti u pučkim školama. Zato odmah usreći vlada nesrećni narod novim školskim zakonom, a malo za tim (18. II. 1911.) odredi, da se svi moraju prije crkvenog vjenčanja vjenčati civilno, i da se djeca imaju upisati u državne matice prije krštenja. 21. travnja 1911. smogli su oci domovine toliko ironije i sarkazma, da izdadu zakon o rastavi »crkava« i države. Ironija je u rastavi »crkava« i države, jer su praktički »crkve« mogle značiti samo katoličku Crkvu, a sarkazam je u »rastavi« crkava, jer je ta »rastava« značila nasilje Crkvi. Napraviše inventare crkava i sjemeništa te ih zaplijeniše. Crkve je država posuđivala za službu Božju, koja se smjela samo u nekojima obavljati, dok se na ulici nije smjela ni pokazati. Da stvar bude malo šaljiva, zabranije nositi talar izvan Crkve, a u ono tri ili četiri sjemeništa, što ne zatvoriše, morala je država dakako imati utjecaja, e da ne bi državi naškodila.

Za čim se išlo, i slijepcu je jasno. Ali da nebi možda i koji okati teže povjerovao, pokazao je Afonso Costa, početnik zakona, sasvim otvoreno, kuda to šiba. Prije nego što će vlada zakon potpisati, podnio je naime sam Costa i njegova »braća«, koja su bila u privremenoj vladi, zakonski nacrt portugalskom Velikom Orijeantu, kojemu je ime »Gremio Lusitano«. Na sjednicu pozvaše veliki broj odaslanika sviju portugalskih loža, pa je zakonski nacrt odobren bio s najvećim oduševljenjem. »O Seculo« objelodanio je dio Costina govora. Najsmješnije je u cijelom govoru možda to, što se Costa dao i na prorokovanje. Proroštvo mu glasi: »Još dva pokoljenja samo i katoličkoj Crkvi u Portugalskoj bit će kraj radi ovoga zakona«.

Prošao je međutim prevratni metež, a razne nutarnje poteškoće, kojih iz dana u dan bilo sve to više, ne dadoše vladi da nastavi svoje razorno djelo istim tempom. Zakon o rastavi »crkava« i države ostade doduše svetinjom, u koju se ne smije dirati. Ali već za vlade Sidonija Paes počese bar nešto bolja vremena za katolike; vlada je opet zatražila i uredila diplomatske veze s Rimom. I sada katolici nastoje zaliječiti rane, kojih nijesu znali spriječiti. Pa kako to čine?

Ponajprije stadoše biskupi gledati, da crkvena organizacija u Portugalskoj bude što bolja. Tako se pobrinuše, da se uskrise dvije potrebne biskupije: Villareal i Leiria, koje su bili ukinuli još za vrijeme monarhije. Zatim stadoše svojski raditi na tom, kako će dobiti što više svećeničkog podmladka. Iza orisane već sudbine sjemeništa lako je razabrati, kako je u jednu ruku ta nevolja morala jako trti portugalsku crkvu, a u drugu, kako je bilo teško doći do svećeničkog podmladka. Ali velikodošnost klera i svjetovnjaka

namaknu u malo vremena novac, potrebit za dizanje zgrada, za plaćanje osoblja i uzdržavanje zavoda tako, da danas svaka biskupija ima svoje sjemenište, neke što više i po dva.

Tim je načinom nekako provideno najkrvavijoj potrebi: nestasići svećenstva. Vjerska obnova mogla je sada izravno prodirati u narod. Izvršno poslužie za to euharistijski kongresi, od kojih je najveličanstveniji i najvažniji narodni euharistijski kongres u Bragi, mjeseca srpnja 1924. Nuncij, gotovo svi biskupi i nekoliko stotina tisuća pobožna naroda bilo se skupilo, da dade poštu presv. olt. sakramentu. Nakon euharistijskog kongresa pošlo je poklonstvo u Gospino svetište od Sameira, gdje su biskupi obnovili posvetu zemlje presv. Srcu Isusovu. Da slika bude potpuna, valja spomenuti, da je bilo manjih kongresa i više. Koje čudo dakle, ako je i Portugalska svjedokom one vjerske obnove, koju zapažamo po cijeloj Evropi. I opet je kler stao prednjačiti. Sjemenište u Bragi osnovalo je prvu profesuru u Portugalskoj za askezu, a liturgijski pokret, koji svuda preotimlje mah, donosi lijepih plodova i u Portugalskoj. I svjetovnjaci pokazашe mnogo smisla za duhovni život i osjetiše njegovu potrebu. Osobito se ističu neki glasoviti pisci te mnogi sveučilišni profesori u Coimbri, koji su upravo na ponos Crkvi i pobudu vjernicima. Isto tako sveučilištarci. »Akademijski centar kršćanske demokracije« (C. A. D. G.) na rečenom sveučilištu imao je k. g. 1924/25. preko 600 članova. Zatvorene duhovne vježbe obavljali su sveučilištarci od g. 1922. 4, književnici i novinari 3, propovjednici i misijorari po sjemeništima 2 puta. Po svim biskupijama daju se duhovne vježbe svećenicima i svjetovnjacima svijju staleža.

I sv. godina lijepim je dokazom katoličke svijesti u Portugalskoj. U Rim su išla tri hodočašća, od kojih je najveće samo imalo 2000 članova, dok je g. 1900. bilo svega jedva 1000 hodočasnika. Ali nije to bila tek lijepa manifestacija. Portugalski katolici shvatili su stvar dublje. Budući da državne škole otuđuju djeci vjeru otaca, smatraju svojom svetom dužnošću, da dižu konfesijske, katoličke škole. Ta svijest ide tako daleko, da se baš sada ozbiljno radi na tom, kako bi se osnovao katolički univerzitet, i uza nj i centralno sjemenište i nekoliko katoličkih preparandija. Katolici u Franceskoj, Španjolskoj, Belgiji, Italiji, Poljskoj, što više u zapravo protestantskim zemljama: Nizozemskoj, Švicarskoj i Udruženim državama sjev. Amerike imaju svoja katolička sveučilišta, pa je sramota za portugalske katolike, da je samo oni nemaju.

Još valja kao veoma važni faktor katoličkoga javnoga života spomenuti godišnje konferencije episkopata te t. zv. »katolički centar«, što su ga osnovali biskupi. Svrha mu je štitići katolički pokret u politici. Sam centar nema posebnoga političkoga programa, koji bi što određivao za oblik vlade niti ide za političkom vlašću nego nastoji u prvom redu da štiti moralne i ekonomske

interese katolika, pazeći, da se zakoni slažu s kršćanskim moralom i da upravnička mjesta dobiju ljudi, kojima ni u moralnom obziru nema prigovora. Zato su u centru katolici, koji politički mogu pripadati raznim strankama, ali se obvezuju, da će kod zbora glasovati samo za one kandidate, koje centrum odobri. Dakako da je teško na taj način ujediniti sve katolike. No dosadašnji rad (od osnutka g. 1919) nije ipak bio bez uspjeha.

Iz svega se vidi, da su se katolici u Portugalskoj trgli, jer ne unose vjere i njezinih načela samo u privatni nego i javni život.

P. C.

KATOLICI U UGARSKOJ.

(Budapest, svršetkom 1925.)

G. 1900. su ugarski katolici upriličili dva hodočašća u Rim. U jubilarnoj godini 1925. su 7 puta pošli u vječni grad, i to u znatno većem broju nego li otrog 25 godina, premda je sadašnja Ugarska zemljištom 28 puta manja te ima tek dvije petine pučanstva od g. 1900. Ova su hodočašća mnogo probudila katoličku svijest i ponos. Tome je ne malo pridonio i godišnji katolički sastanak u Budapešti, koji je bio od 12—14. listopada 1925. Do 150.000 ljudi je bilo u euharistijskoj procesiji. Ima tri godine, što se drže i pokrajinski katolički sastanci. Traju samo jedan dan i zovu se »katolički dan«. Tu se vidi 10, 20, 30 tisuća učesnika. Sve to podaje srčanosti katolicima i u javnom nastupu, pa im se već čuje glas i u javnim prilikama. Mislim, da su baš ti dani pomogli, te su naša sjemeništa opet puna svećeničkih kandidata.

Dakako da politički život nije ostavio u miru ni naših biskupija. Jedino su 4 biskupije ostale neosakaćene, a ostale su morale po koji svoj dio dati Austriji, Rumunjskoj, Jugoslaviji i Čeho-Slovačkoj. I redovničke su provincije izgubile više svojih kuća. Izuzetkom su jedino Cistercite. Naprotiv su Premostratenci očuvali jednu jedinu kuću i to kod Budapešte u Gödöllö. Bogu hvala i redovnička su se zvanja vrlo umnožala, pa nekoji redovi mogu preuzeti i novih službi.

U zemlji se osjeća siromaštvo. Nemamo šumâ, ugljena, željeza, bakra i t. d. Stoga se malo gradi i na crkvenom području. Ipak moram spomenuti jednu crkvu kod Budapešte. Tu je bila kolonija radnika, a nemahu crkve. Sadašnja lijepa i velika crkva sagrađena je u 8 mjeseci g. 1923. Kako? Neki časnik, koji morao otići iz rodnooga grada, budući da su ga Rumunji zauzeli, sve je tako organizirao, da su djeca i otmene gospođe, radnici i gospoda nosili pijesak i šljunak s dunavske obale.

O školskom pitanju mogu vam ovo kazati: Liberalizam je u Ugarskoj vladao zadnjih 75 godina. Ipak mu nije pošlo za rukom,